

Socijalna misel

Državni šolski načrti v Jugoslaviji in šolska zakonodaja po drugih državah (Lambert Ehrlich) — Jezuitske redukcije v Paragvaju 1641-1768 (Ivan Bukovnik) — Paberki iz občinske socialne politike (Fran Erjavec) — Osamosvojenje Indije (Cosmopolita) — Nove knjige —

L. II. LJUBLJANA — GORICA ŠT. 12.

7923.

Našim naročnikom in prijateljem!

Socialna Misel stopa v svoj tretji letnik z zavestjo, da je njen program našel v naši javnosti razumevanje. Temu programu: političnemu osamosvojenju Slovenije v okviru države, socialni reformi na podlagi krščanske morale, verski in etični obnovi družbe, kulturnemu napredku slovenstva in mirnemu sožitju vseh narodov, ostane S. M. prejkoslej zvesta. Vemo pa, da nam je treba izpopolnitve v tem smislu, da posvečamo več pažnje našim domačim političnim, kulturnim in gospodarskim razmeram.

Izpopolnitev in zboljšanje naše revije pa je naravno v veliki meri odvisno od njenih dohodkov.

Socialna Misel je eden tistih redkih listov, ki izhajajo brez vsakršnih podpornih fondov, brez sleherne zunanje denarne zaslombe in — brez deficita. Mogoče je to seveda edino tako, da do skrajnosti varčujemo in pa, da se list piše in ureja za »božji lon«.

Iz tega je lahko uvideti, da ne moremo Soc. Misli pošiljati nikomur zastoj in pa da je njen obseg odvisen v prvi vrsti od naročnine. Po vzgledu drugih listov bi tudi mi morali povišati dosedanjo naročnino vsaj na 50 Din. Toda poznavajoč težek gmotni položaj večine naših naročnikov, smo se odločili ostati pri dosedanji naročnini

40 DINARJEV.

Pri tem se zanašamo na to, da bodo naši naročniki in prijatelji v svojem lastnem interesu, da bo namreč list boljši in obsežnejši, storili vse, da nam pridobijo novih naročnikov. Socialna Misel je danes daleč

najcenejša slovenska revija in je poleg tega gotovo najbolj aktualna.

Zato delo za njeno razširjenje ne more ostati brez uspeha. Vljudno torej prosimo vse naše naročnike in prijatelje lista, naj ne opustijo opozoriti vsakega prijatelja, tovariša ali znanca, ki bi se utegnil na Socialno Misel naročiti, naj to zanesljivo stori, oziroma naj ga z njegovim privolenjem sami na list naroče. Tudi sicer prosimo, da bi sporočili upravi Socialne Misli naslove vseh, ki našega lista še nimajo pa je pričakovati, da bi si ga naročili. Tudi to, če kdo ne more hkrati plačati vseh 40 Din, naj ne bo zadržek, zaradi katerega si revije ne bi naročil. Če že ne zmore celoletne naročnine, pa naj pošlje vsaj polletno, to je 20 Din, oziroma naj se izrecno na list naroči s pripombo, da ga bo pozneje plačal.

Uprava
Socialne Misli

Uredništvo
Socialne Misli

Naslovi in denar naj se pošiljajo

UPRAVI SOCIALNE MISLI

Ljubljana, Poljanski nasip št. 2 (Jugoslov. tiskarna, Kolportажni oddelek).

Za Italijo in ostalo inozemstvo znaša naročnina 50 Din.

Upravništvo za Italijo je v Gorici, via Carducci št. 4.

Uredniki: Fr. Terseglav, A. Gosar, E. Besednjak. — Odgovorni urednik:
A. Gosar, Ljubljana. — Cena 40 Din celoletno.

Lambert Ehrlich, vseuč. profesor:

Državni šolski načrti v Jugoslaviji in šolska zakonodaja po drugih državah.

I.

V naši državi se pripravlja nov šolski zakon. Parlamentarna zgodovina vseh evropskih držav nam priča, da so se bili za šolske zakone hudi parlamentarni boji. Ti boji za šolo spadajo med one dvomljive pridobitve novega veka, ki jih prejšnji časi niso poznali.

Boj nastane tedaj, če se dva interesa ali dve kompetenci križata. Moderna areligiozna država, ki se desinteresira nad nadnaravnim ciljem in nadnaravnimi dobrinami človeštva ter proklamira popolno avtonomnost svoje lastne avtoritete, trdi samozavestno, da si sama sebi zadošča ter ne rabi nobene tuje pomoči pri dosegu svojega cilja, ki je uveljavljenje pravnega reda. Pravni red se uveljavi, ako državljani jasno pojmujejo in vestno izpolnjujejo svoje dolžnosti, skratka, ako so značaji. Značaji pa temeljijo v trajnih načelih, ki usmerijo človeku um in voljo: torej mora država, če hoče sama doseči uveljavljenje pravnega reda, nuditi svojim državljanom prava načela, kar je istovetno z vzgojo. Areligiozna država hoče torej biti načeloma vzgojiteljica državljanskega naraščaja. Načela pa, ki jih ona kot država podaja, ne morejo biti religiozna, ker hoče biti v svojem bistvu areligiozna, torej je ideal moderne areligiozne države takozvana svetna ali nevtralna šola.

Tu se začne tragika neizbežnega konflikta! Proti tem pretenzijam nove države nastopi največja moralna sila sveta, cerkev, ter kaže na svoj božji patent: »Učite vse narode!«; iz pretekle zgodovine pa navaja svoj *ius prius possidentis*: šola, izobrazba, vzgoja itd. ni iznajdba države, vse te lepe stvari je imela cerkev 1700 let v svojem varstvu, a zdaj bi rada država cerkev kratkomalo popolnoma izrinila...

Srednjeveška *societas christiana* je tvorila veliko harmonično enoto, država in cerkev sta roko v roko, vsaka na svojem polju delali za splošno (posvetno in večno) blaginjo človeštva. Ta enota je danes razbita. Država in cerkev hodita vsaka svojo pot in šolski boj je neprestani odmev tega razdora: gre za nič manj in nič več kakor za vprašanje: bo-li bodoča generacija orientirana po posvetnih ali večnih načelih!

II.

Po iniciativi ministrstva prosvete je nastalo v naši državi že več načrtov za bodoči državni šolski zakon:

1. Načrt zveze jugoslovanskih učiteljev v Ljubljani (na temelju zakonskega načrta prosvetnega odbora v Belgradu. (»Učiteljski Tovariš«, dne 10. junija 1920.)

2. Načrt učiteljske komisije, sestavljen po odloku ministrstva prosvete z dne 28. aprila 1921.

3. Načrt g. Radojevića, načelnika oddelka za osnovno šolstvo v ministru prosvete in člana prosvetnega sveta za izdelavo zakona o narodnih šolah, objavljen dne 29. decembra 1921 v »Učiteljskem Tovarišu«.

Glavne smernice teh načrtov so:

1. Šola je zadeva države.
2. Državne šole so akonfesionalne ali simultanske.
3. Privatno šolstvo se načeloma ne podpira, ampak se kolikor mogoče odpravi.

Tendenca teh načrtov gre čisto jasno za tem, da imej država večalimanj šolski monopol in da bodi državna šola nevtralna (versko neorientirana, ki jo obiskujejo otroci raznih konfesij).

Za verske šole, bodisi državne bodisi privatne, v teh načrtih ni mesta, oziroma vsaj ne prav nobene simpatije.

Tem načrtom sta lastni dve kapitalni hibi:

1. Zanikujejo načela zdrave demokracije. Ljudstvo odločuj in vladaj: to je smisel demokracije. V teh načrtih pa odločuje v vseh važnih vprašanjih minister, vlada itd. Delokrog krajnih šolskih odborov, kjer edino bi prišla volja staršev do veljave, se zgublja v malenkostih lokalnega značaja, na tendenco pouka pa in na nastavljanje učiteljstva nima odločilnega vpliva. Načrti nosijo pečat izrazitega centralizma.

2. Načrti zgrešijo glavni cilj: vzgojo značajev. Zakaj? Ideal njihov je simultanska, nevtralna šola, katero naj pohajajo otroci raznih verstev in ki se mora vsled tega strogo izogibati vsake izrazite tendence glede verskih in svetovnih nazorov: neko meglovito, splošno človekoljubje, ki ne vé odkod in kam, je cilj teh šol. Eno je jasno, simultanska šola ne more vzgojiti kremenitih in jasno orisanih značajev, in svetovni pedagoški strokovnjaki so izrekli uničevalno sodbo o simultanski šoli.

Simultanska šola je v svojem jedru lažniva, ker:

a) Sili učitelja do stalnega hinavstva. Saj mora vendar vsak človek, ki je v resnici izobražen, imeti jasno orisan svetovni nazor; učitelj tem bolj, ki vendar bodi zgled, učenik mladine. Svetovnega nazora ni mogoče trajno skrivati, če hoče človek možato in odkrito živeti; tu se pa učitelja načeloma sili, da naj skriva to, kar naj bo notranji nagib vsega njegovega dela in nehanja.

b) Onemogoča stvarni moralni pouk. »To je dobro, to je slabo,« »to je storiti, to je opustiti,« tako bi desetkrat na dan moral vzgojitelj ponavljati mladini. Kako naj to stori, ko mu pa zmanjka ravno kriterija moralnosti, ko vendar ne sme reči: to je slabo, ker je proti božji postavi?

c) Ravno tega ne da otroku, kar naj otrok od šole nese v življenje: ga ne pripravi na življenske boje, v katerih se mora izkazati npravni značaj, osebnost človeka! V teh bojih gre za žrtve, za samozatajo, ki so le mogoče, ako gre za velike ideje. Pa ravno največjih idej (Bog, nesmrtnost itd.) učitelj vendar ni smel podati otroku, kajti šola bodi načeloma nevtralna ravno proti tem idejam!

III.

Primerjajmo ta načrt s smernicami šolske zakonodaje v najbolj naprednih državah sveta!

1. **Amerika.** Fundamentalna ideja amerikanske ustave je demokracija: ljudstvo naj vlada. To se zrcali jasno v šolski zakonodaji. Država si ne lasti šolskega monopola, ampak da razmaha privatni iniciativi. Saj so amerikanski škofje v svojem skupnem pastirskem listu septembra 1919 z zadovoljstvom priznali, da je duh amerikanskega ljudstva na splošno protiven državnim monopolom; ravno ta svoboda privatne iniciative je povzročila tako ogromen razmah vseh sil in je omogočila velepotenznost amerikanske podjetnosti. Popolna svoboda verskega razvoja in vzgoje je vsled tega zajamčena in tako se je privatno versko šolstvo, na katero si država ne lasti druge ingerence kot samo neko vrsto kontrole glede posvetnega pouka in higienskih predpisov, tako razvilo, da je bilo število katoliških šol leta 1920 6551 z 1.795.673 učenci. S tem so katoličani prištedili državi letnih 61 milijonov dolarjev. Država vzdržuje javne nevtralne šole brez verskega pouka, ne sili pa nobenega v te šole. Nadalje ima vsaka zvezna država svojo lastno šolsko zakonodajo ter lahko podpre, če hoče, versko šolstvo iz javnih fondov. Dejansko nobena država ne stori tega, ker ni treba. — Šolska zakonodaja je torej pri avtonomnih oblastih in dovoljuje širok razmah verskemu šolstvu.

2. **Francija.** Od leta 1882 obstoja v Franciji nevtralna, areligiozna državna šola brez verskega pouka, in od leta 1886 so občine prisiljene ustanoviti državno šolo. Toda monopola si država vendarle ne upa lastiti. Svobodno šolstvo je bilo tako razvito, da je leta 1901 pohajalo 40% francoskih otrok 17.000 verskih šol in čeprav se je l. 1901 in 1904 kongregacijam šolstvo odvezelo, še danes pohaja 20% francoskih otrok svobodne verske šole. Značilno je, da je otvoritev privatne šole zelo lahka; v glavnem mora postulant doprinesiti dokaz učne sposobnosti, drugih posebnih težav oblasti ne delajo. Redovniki otvarjajo v posvetni obleki nove svobodne šole. Podpore dobivajo privatne šole posredno iz javnih fondov na ta način, da občina podpira revne otroke vseh šol. Simultanskih šol v smislu našega načrta ni.

3. **Anglija.** Angleško ljudstvo sovraži vsako nasilje od strani vlade in bi šolskega monopola nikdar ne sprejelo. Za Angleža je samoposebi umevno, da morajo obstojati posebne šole za razna verstva, kakor se ustanavljajo posebne šole za slaboumne, slepce, gluhoneme itd. Čeprav je v Angliji verski problem najbolj kompliciran vsled nebroja sekt, je pa ravno tam šolski problem najboljše rešen. V Angliji so državne nevtralne šole brez konfesionalnega verskega pouka, poleg teh pa ima vsaka verska skupina svoje verske šole. Od l. 1902 dobivajo državne kakor verske šole enako podporo iz javnih fondov, tako da je učiteljstvo in vzdrževanje privatnih šol plačano od države. Katoliških šol je bilo l. 1910 1208 s 527.803 otroci. Nastavljen je učiteljev je bistveno odvisno od privatnega gospodarsko-upravnega odbora šole.

4. **H o l a n d i j a.** Šolsko vprašanje se je definitivno in v splošno zadovoljnost uredilo l. 1920. Po tem zakonu obstoja popolna enakopravnost med državnimi in privatnimi verskimi šolami. V državnih šolah velja načelo najstrožje verske nevtralnosti; zakon pa veli, da se morajo tudi v teh šolah otroci navajati h krščanskim čednostim, verouk pa poučuje veroučitelj dotične konfesije. Privatne šole, na katere si država ne lasti nobene bistvene ingerence, uživajo popolnoma isto državno podporo kot državne šole. Celo konfesionalne privatne pripravnice vzdržuje država. Torej najširša demokratična svoboda v vsakem oziru.

5. **B e l g i j a.** Glavna smernica belgijskih šol je velika avtonomija občin glede šol. Vsaka občina mora imeti svojo šolo, a to je lahko javna občinska ali »adoptirana«
privatna šola, ki je navadno verska. Leta 1911 je bilo 4890 javnih občinskih in 2700 adoptiranih (od občine) privatnih šol. Verski pouk je reden predmet v obeh vrstah šol, toda starši lahko pisмено odjavijo svoje otroke od verskega pouka. Kjer vsi otroci obiskujejo verouk, sme verski pouk prevevati tudi ves ostali pouk; torej državna verska šola; sicer mora biti ves pouk strogo nevtralen. Vse je praktično odvisno od občine. Tako je 10% občin, ki so odpravile verouk, večina občin pa favorizira verski značaj šole. Privatne in javne šole uživajo enakomerno po številu otrok javno podporo; tako so dobivale privatne šole l. 1921 76.000.000 frankov. Občinski svet upravlja šolske finance, imenuje učitelje, sme izbrati šolske knjige izmed državno aprobiranih. V Belgiji torej ni državnega monopola, država podpira privatne šole in občine uživajo neko avtonomijo glede šolstva.

6. **N e m č i j a.** Zakonodaja stoji tu prav zdaj v znamenju hudega šolskega boja. Ustava od leta 1919 postavi splošno načelo v § 146, da se morajo na željo za vzgojo merodajnih činiteljev ustanoviti po občinah verske šole. Posebni državni šolski zakon naj poda nadalje okvir za podrobno podeželsko šolsko zakonodajo. Ravno ta državni šolski zakon se zdaj izdeluje. V januarju 1922 je šolski odsek državnega zbora sprejel § 1. tega zakona, ki se glasi: Ljudske šole so ali simultanske ali verske ali svetne šole; vsem trem vrstam mora biti dana enaka možnost razvoja. Sedanja delovna večina državnega zbora je ta kompromis sprejela. Pouk na prvih sloni na versko-nravnih temeljih brez ozira na to ali ono veroizpoved, verski pouk pa tvori poseben predmet, za vsako veroizpoved posebej. Na verskih šolah bodi ves pouk usmerjen po načelih posameznih veroizpovedi in dežele morajo skrbeti za učiteljski naraščaj teh šol. Svetne šole so strogo nevtralne, podrobna ureditev se prepušča deželam.

* * *

Iz tega pregleda se vidi, kako malo bi odgovarjal načelom in praksi, ki vladajo danes po kulturno najvišjih državah sveta glede na osnovna vprašanja šole, zakon, ki ga pripravljajo pri nas kompetentni državni faktorji.

Ivan Bukovnik:

Jezuitske redukcije v Paraguayu (1641—1768).

III. POZITIVNI USPEHI REDUKCIJ. — REAKCIJA PROTI REDUKCIJAM.

Splošna sodba večšakov španske kolonialne dobe je, da so bile redukcije gospodarsko tako konsolidirane, da v poljedelstvu in industriji obmejne province niso mogle tekmovati z njimi. Že sem poudaril, da režim abambaé ni rodil tistih uspehov, ko so jih prvotno pričakovali jezuiti; glavni vzrok leži v leni naravi in nepodjetnosti Guaranijcev, saj »je celodnevno delo Indijanca vredno toliko, kar dninar v Španiji naredi v treh urah, ali pa morda še manj.«³⁷ Zato so jezuiti smotreno in v velikem obsegu uredili režim tupambaé, kjer so za vso redukcijo gojili koruzo, mandioko, krompir, bombaž, sladkorni trs, žito, sadje, celo tobak itd.; produkti iz tupambaé so tvorili gospodarski temelj vsake redukcije in so zadostovali za preživljanje, davek in izmenjavo z drugimi redukcijami. Guaranijci sami bi ne dosegli takih uspehov; zato se brez pretiranja lahko trdi, da je bil gospodarski procvit redukcij delo jezuitov, plod njih sistema in reda, ker so za napredek kolektivnosti z režimom tupambaé zainteresirali in mobilizirali sicer nepodjetne Guaranijce. Gospodarsko blagostanje redukcij se razvidi n. pr. iz uradnega inventarja živine, ki se je nahajala v 28 redukcijah, ko so bili jezuiti izgnani. Original se nahaja v Buenos Airesu, Arhivio General, leg. Misiones (varios años).³⁸ Udomačenih krav in bikov se je naštelo na vsem imenovanem teritoriju (v redukcijah San Borja in Santo Angel se ni naredil inventar) 643.486, divjih krav 85.115, plemenskih žrebcev in mul 18.234, divjih in ukročenih mul 20.031, žrebet 3765, kobil 40.455, plemenskih oslov 1753, navadnih oslov 13.222, ukročenih volov 41.286, ovc in koz 238.141, napol ukročenih in ukročenih konj 42.174. Dejanskega stanja živine pa te uradne številke nikakor ne dosegajo, kajti za Yapeyú in San Miguel se je sestavil samo delni inventar, ker je de facto bilo živine »sin número«, brezštevtilno.

Gospodarski procvit redukcij pa je zasigural samo normalen razvoj in obstoj redukcij; nikakor pa niso jezuiti mogli nakopičevati bogastva ali narediti iz redukcij gospodarsko enoto, ki bi en gros izvažala agrarne in industrijske produkte. Interes na razširjanju vesti o akumulaciji bogastva v redukcijah so imeli: nasprotniki, da so rovarili proti jezuitom; guvernerji, da bi zvišali davek in nekateri škofje, ki so hoteli vpeljati desetino v redukcijah. Na podlagi zanesljivih virov se more dognati, da je letni promet vseh redukcij znašal poprečno 70.000 pesov. Glavni eksportni produkt je bil čaj, ki so ga izvažali okoli 12.000 arrob na leto; drugi produkti so igrali le sekundarno vlogo. Iz tega moremo zanesljivo sklepati, da so poročila o akumulaciji bogastva redukcij neosnovana in tendenciozna.

Zelo važno pa je, kar so jezuiti dosegli z ozirom na populacijo. Ohranili so guaranijsko pleme, ki bi bilo drugače najbrž izginilo. Pri decimiranju drugih indijanskih plemen sta zlasti dva momenta igrala odločilno vlogo: 1. Indijanci niso skrbeli za bodočnost, se niso gospodarsko konsolidirali in so zato ob času lakote katastrofalno nazadovali; 2. Španci so importirali razne epidemije. Vzroke depopulacije pa so jezuiti v redukcijah uspešno paralizirali, ker so izvedli solidno gospodarsko konsolidacijo in redukcije imunizirali pred škodljivim vplivom španskih kolonistov s sistematično izvedeno izolacijo.

³⁷ Muriel: *Historia paraguajensis*, Venetiis 1779, 545.

³⁸ Hernández: o. c. I, 544—546.

Prebivalstvo redukcij se je razvijalo tako:

leta	1647	družin	—	prebiv.	35.000	leta	1736	družin	20.685	prebiv.	102.721
"	1656	"	—	"	40.000	"	1737	"	21.729	"	104.473
"	1677	"	—	"	58.118	"	1738	"	18.080	"	90.287
"	1702	"	22.857	"	89.501	"	1739	"	16.330	"	74.336
"	1707	"	23.762	"	98.188	"	1740	"	16.823	"	73.910
"	1714	"	25.628	"	110.151	"	1741	"	17.868	"	76.960
"	1715	"	26.942	"	116.485	"	1744	"	20.032	"	84.046
"	1716	"	27.275	"	121.357	"	1745	"	20.586	"	87.240
"	1717	"	28.514	"	121.168	"	1746	"	21.031	"	90.647
"	1719	"	22.985	"	103.163	"	1747	"	21.288	"	91.681
"	1720	"	23.900	"	105.104	"	1748	"	21.723	"	94.166
"	1724	"	25.447	"	117.164	"	1749	"	21.623	"	92.834
"	1728	"	28.484	"	125.365	"	1753	"	22.631	"	103.000
"	1731	"	30.116	"	138.934	"	1757	"	21.442	"	96.055
"	1732	"	—	"	144.252	"	1765	"	19.249	"	85.266
"	1733	"	27.865	"	126.389	"	1766	"	20.151	"	87.026
"	1735	"	22.863	"	108.228	"	1767	"	—	"	88.864

Ta kratka demografska statistika pravi o velikih težkočah, v katerih so se razvijale redukcije. Število prebivalstva — ki je 1732 doseglo maximum — se je stalno menjavalo. Vzroki: 1718 je kuža zahtevala zelo številne žrtve; 1733—1744 je razsajala lakota in kuža in je bilo vrh tega mobiliziranih na tisoče Guaranijcev radi vstaje v Paragvayu; po 1754 so vplivale vojne, preseljevanje radi špansko-portugalske razmejitve idr. Demografski podatki predstavljajo v pravi luči pomen jezuitskega kulturnega delovanja, če upoštevamo še dejstvo, da je bilo ob izgonu jezuitov v obeh provincah Paragvay in Buenos Aires samo 268.312 vseh prebivalcev, torej v redukcijah ena tretjina.

Jezuiti so zelo gojili tudi domači guaranijski jezik, ki so ga povzdignili v splošni občevalni jezik (lingua general). Guaranijsčino so rabili povsod: v cabildu, šoli in cerkvi. Španščine so se učili le oni, ki so sami želeli. Intenzivna kultura guaranijsčine je tako vplivala na nacionalno samozavest Guaranijcev, da se je na njihovem teritoriju guaranijski jezik še do danes ohranil ko splošni občevalni jezik Špancev in Indijancev, česar ni mogoče trditi o nobenem drugem indijanskem dialektu, ki so vsi ostali brezpomembni. Prve guaranijske knjige so tiskali v Španiji. Radi fonetičnih posebnosti guaranijsčine so morali vlti nekatere posebne črke. Okoli 1700 so jezuiti uredili svojo majhno tiskarno v redukcijah, ki pa ni bila stalno v eni redukciji; nahajala se je v Loreto, Santa Maria la Mayor in San Javier.

Dalje so zasigurali vsem prebivalcem redukcij popolno svobodo, ki je druga plemena niso uživala, ker je bil v vseh španskih kolonijah Južne in Srednje Amerike uveden sistem encomienda in so vsepovsod zasidrali krščansko civilizacijo in gojili vzorno versko življenje.

Pozitivni uspehi jezuitov v redukcijah so bili res veliki, a bili bi pa lahko še dokaj večji, če bi se bile redukcije mogle povsem svobodno razvijati kakor je bilo v intencijah jezuitov in, kakor se zdi, španskih kraljev. Reakcija španskih conquistadorjev in merkantilistov pa jih ni pustila v miru; glavni motivi, zakaj je reakcija redukcijam nasprotovala, so bili: Guaranijci so pod vodstvom jezuitov dosegli precejšnjo civilizacijo in ko taki so postali element, ki ni bil voljen prenašati krivično eksploatacijo s servilno vdanostjo; čuvali so svojo redukcijsko svobodo in avtonomijo, in s tem budili nacionalno zavest pri sosednjih plemenih; gospodarsko blagostanje redukcij. Oviralno delo reakcije je bilo v glavnih obrisih to-le:

1. Velike neprilike so guvernerji redukcijam povzročali v vprašanju davka, ki so ga Guaranijci morali plačevati v srebru, medtem ko so ga druga plemena plačevala v blagu in le fakultativno v srebru; tako so bili prisiljeni trgovati s svojimi produkti. Radi trgovske neizvedenosti Guaranijcev so pa

moralni trgovino voditi jezuiti sami. To dejstvo je dalo neposredni povod, da so nasprotniki širili vesti o akumulaciji bogastva, o izredno bogatih zalogah produktov in da so jezuiti lahkoverne Indijance varali in vršili trgovino v svojo korist. Pauw je samo letno trgovino s čajem cenil na 4.500.000 pesov, škof Arellano na 1.000.000 pesov, ki so jih jezuiti po njegovem mnenju vsako leto poslali jezuitskemu generalu v Rim, Ibáñez de Echavari na 750.000 pesov za čaj, usnje in platno. 10 zanesljivih cenilcev pa je celotni vsakoletni promet cenilo na poprečno 70.000 pesov.

2. Španski guvernerji so že izpočetka redukcij uporabljali Guaranijce v vojaške svrhe. Redukcijski Guaranijci so tako postali najvažnejše orodje v rokah španskega kolonialnega militarizma v Paragvayu. Za časa jezuitskega vodstva redukcij so se guvernerji poslužili njihove pomoči okoli 70 krat, kar je zahtevalo velike krvne žrtve. — Vrhtega so Guaranijci delali tlako pri zgradbi nad 50 važnih javnih zgradb: trdnjav, cerkva itd. Tudi ta dela so zahtevala mnogo časa in truda.

3. Med kolonisti v Paragvayu je bila splošno razširjena govornica, da so se v redukcijah nahajali zelo bogati zlati in srebrni rudniki, nekak novi Potosí, katere pa da so jezuiti prikrivali in tajno eksploatirali. Te govornice so jezuitski nasprotniki smatrali za resnične in jih ko take širili. Pozitivno gotovo je samo to, da so redukcije producirale nekaj železa, ki so ga jezuiti odkrili 1700 v San Juanu (red. San Miguel); a produkcija nikakor ni zadoščala niti za redukcijske potrebe. Velik del železa in druge kovine pa so redukcije morale uvažati.

Po izgonu jezuitov je bilo 1785 uradno ugotovljeno, da se nahaja v red. Candelaria in Santa Ana bakrena ruda, v Santa María de Fe živo srebro, železo v več redukcijah; poleg tega so mislili, da se nahaja zlato v Santa María de Fe in srebro v Itapúa. Ustanovili so 2 eksploatacijski družbi, ki pa nista dosegli nobenih uspehov, ker se eksploatacija sploh ni rentirala.

4. Jezuitski red je bil frama^sonom radi odločnega verskega delovanja trn v peti;³⁰ 1747 so na zborovanju v Rimu sklenili, da se mora čimprej zatreti. Isto leto je bilo še eno zborovanje v Londonu, da bi izvršitev sklepa pospešili. Že prej so bile na madridskem dvoru neprestane spletke proti jezuitom, a sedaj so se še pomnožile. Framason Proyart je jezuitu Raffayu, s katerim je gojil literarne stike, odkrito priznal, da jezuitski red mora biti zatrt vsaj v 20 letih. Lože v Londonu, Rimu, Parizu, Lisaboni in Madridu so delovale z mrzlično naglostjo po določenem načrtu; delo je bilo toliko lažje, ker je v katoliškem svetu samem, da celo v cerkveni hierarhiji, jezuitski red imel vplivne nasprotnike.

V načrtu lože je bilo, da začne smotreno akcijo proti redukcijam, ker je bila uverjena, da bo jezuitski red tu mogoče najbolj zadeti; v tem smislu so framasoni sondirali teren v španskem imperiju. Značilne so bile framasonske spletke v razmejitveni pogodbi med špansko Južno Ameriko in Brazilijo 1750, ki je bila naperjena v prvi vrsti proti redukcijam. Običajno se je madridska vlada o vsaki važni ameriški zadevi posvetovala z indijanskim sosvetom, z ameriškimi škofi in guvernerji; le 1750 je postopala drugače. Pogajanja so se vršila skoro izključno le med frama^sonom Pombalom in ministrom Carvajalom; izmed ameriških funkcionarjev so vprašali za mnenje le guvernerja frama^sona Joaquina José de Viana (Montevideo). Zelo vneto so posredovali angleški poslanik v Madridu frama^son Benjamin Keene in nekateri judovski denarni magnati. Cilj framasonov je bil prozoren: Pogodba 1750 je izročila velik del redukcijskega teritorija Portugalcem; nasprot-

³⁰ Hernández: o. c. I, 28—39. V dokaz, da so framasoni s svojimi zakulisnimi spletkami uničili redukcije, navaja zanesljive historike: Lafuenteja, Nonella, Cardiel, Escandona, Rodr, Villa, protest. Coxeja i dr.

niki so bili uverjeni, da se Guaranijci ne bodo radi preselili in da se bodo eventuelno uprli, kar bi dalo povod, da bi se jezuitski red takoj razpustil.

Pogodba 1750 je v zameno za kolonijo San Sacramento prepustila Portugalski teritorij vzhodno od reke Uruguay z redukcijami S. Borja, S. Nicolás, S. Luis, S. Lorenzo, S. Miguel, S. Juan in S. Angel, ki so šteje ca. 30.000 Guaranijcev. Guaranijci so se v smislu pogodbe morali preseliti; dovolila se jim je odškodnina 28.000 pesov. Toda četudi bi ob preselitvi smeli transportirati ves mobilni inventar, so vendar v redukcijah, ki so bile vredne 6—7 milijonov pesov,⁴⁰ zapustili neprimerno več, nego so mogli prenesti: lepo urejene hiše in cerkve, racionalno kultivirane plantaže in polje, pašnike, kjer so redili okoli 500.000 glav živine, in gozdove, kjer so gojili paragvayski čaj, največjo vrednost inventarja.

Jezuiti so ugovarjali, toda njihovih pomislov in nasvetov madridski dvor ni upošteval; ker so bili pravočasno obveščeni, so na katastrofo pripravljali Guaranijce. Ko so pa Guaranijci videli, s kako naglico in pristranostjo je španski komisar *framason* *marqués de Valdelirios* hotel izvesti vse klavzule pogodbe, se niso hoteli pokoriti; hoteli so ostati v redukcijah in protestirali; ujeli so vse jezuite, jih zastražili in zagrozili, da jih umorijo, če bi se oddaljili iz redukcij. Guaranijci so se nato pripravili na vojsko. Španske čete so Guaranijce napadle 1754 in 1756, a Guaranijci so vse zajeli in jih več mesecev obdržali v ujetništvu; le pri Caaybaté je bil 10. febr. 1756 težji spopad, v katerem je bilo ustreljenih okoli 1200 neoboroženih Guaranijcev. Po tem neuspehu so se Guaranijci morali do 1759 izseliti na zapadno obal reke Uruguay. Dve leti pozneje pa je Karol III. — ki je še ko neapeljski kralj stal na strani jezuitov, v čemer ga je tudi potrdila intervencija morn. in ind. ministra *marquésa de la Ensenada*, ki je bil edini višji državni funkcionar, ki je poznal spletke lože — anuliral pogodbo iz 1750 in dovolil, da so se Guaranijci vrnili v redukcije, ki so pa bile, že čisto opustošene.

Framasonom se je akcija proti redukcijam posrečila, ker se jim je po zakulisnih spletkah na madridskem dvoru posrečilo, da so Ferdinanda VI. prepričali, da so jezuiti hoteli proklamirati neodvisno državo; to pa je uspelo le, ker so višji španski funkcionarji, deloma framasoni deloma podkupljeni, delali vse po framasonskem načrtu in so informacije jezuitov prestregali; veliko vlogo so igrale informacije Keeneja, predvsem pa dveh glavnih protijezuitskih politikov framasonov *Pombala* in *conde de Aranda*. Kralj je poslal v Ameriko generala *Pedro Antonio de Cevallos* s 1000 vojaki. *Cevallos* ni poznal framasonskih spletk in faktučnega stanja v redukcijah, zato je ugodil želji madridskega dvora: nastopil je proti jezuitom in poslal 11 »upornih« jezuitov v Evropo. Kmalu pa se je prepričal, da je zadeva guaranijskega upora zelo zamotana in je uvedel preiskavo, ki se je vršila v red. *San Borja*. Vpričo *Valdeliriosa*, *Viana*, oficirjev in velike množice guaranijskega ljudstva je *Cevallos* izpraševal redukcijske *cabilde* o avtorjih upora. Vsi so soglasno izjavili, da so jim jezuiti vedno poudarjali, naj bodo lojalni napram španski vladi in da so se sami uprli, ker niso hoteli zapustiti redukcij; množica pa je po tej izjavi klicala: »Ayeté, ayeté! Res je, res je!« To izjavo so legalizirali. *Cevallos* je nato vpeljal še sodnijsko preiskavo in akt, ki ga je podpisalo 100 prič, poslal obenem z legalizirano izjavo v Madrid, kjer so končno uvideli, da so bili jezuiti nedolžni.

Framasoni pa so še nadalje sondirali teren in delali po smotrenem načrtu. Predvsem so skrbeli, da so na odločilna državna in cerkvena mesta v Južno Ameriko prišli nasprotniki jezuitov: prvi nasprotnik škof *Manuel Antonio Latorre* v *Asunciónu* je vneto deloval proti jezuitom in se je 1763 umaknil na škof. stolico v *Buenos Aires*, ker se je čutil že preveč kompromitiranega;

⁴⁰ *Hernández*: o. c. I. 31.

drugi nasprotnik je bil škof Abad Illana v Córdoba; oba sta ob izgonu jezuitov poslala v Madrid tendenciozne in lažnive informacije. Največji nasprotnik jezuitov pa je bil guverner Francisco de Paula Bucareli, ki je dospel v Buenos Aires 1766 in nadomestil gov. Cevallos, ki se loži ni zdel zanesljiv.

Situacija pa je med tem toliko dozorela, da je Karol III. 2. aprila 1767 izgnal iz španskega imperija vse jezuite. Jezuiti v južnoameriških provincah so bili odstavljani od svojih funkcij 12. jul. 1767; le v redukcijah so povelje izvedli šele avgusta 1768; redukcije pa so prevzeli frančiškani in dominikanci. Substitucija jezuitov se je izvršila mirno, ker so se jezuiti brez odpora uklonili nasilju. Na proteste Guaranijcev pa se Bucareli ni oziral.

5. Po izgonu jezuitov so redukcije bile prepustene samovolji guvernerja Bucarelija. Razdelil je redukcije v 4 departamente: dep. Candelaria je obsegal gornjih 12 redukcij med rekama Uruguay in Paraná (Candelaria, Corpus, S. Ignacio Miní, Loreto, S. Ana, S. Carlos, S. José, Mártires, S. Javier, S. Maria, Apóstoles in Concepción) in Trinidad, Jesús in Itapúa; dep. Yapeyú z red. Yapeyú, La Cruz, S. Tomé in S. Borja; k dep. San Miguel je spadalo 6 redukcij vzhodno od Uruguaya, razen S. Borja; dep. Santiago je obsegal red. Santiago, S. Ignacio Guazú, S. María de Fe in S. Rosa.

Z instrukcijo 23. avg. 1768 je Bucareli upravo vseh redukcij izročil 2 guvernerjema, katerih delovanje je bilo podrejeno guvernerju v Buenos Airesu, in administratorjem upravo posameznih redukcij; doctrineri so se odslej smeli pečati le z dušnim pastirstvom.

Prospah redukcij bi po Bucarelijevi koncepciji moral temeljiti na španščini, poljedelstvu in trgovini. Španščina: Doctrinero je obenem redukcijski učitelj; vpelje se samo španska šola, otroci in učitelj smejo v šoli govoriti samo špansko. — Poljedelstvo: Guaranijcem naj se raztolmači socialni pomen dela; skrbijo naj za racionalno eksploatacijo in naraščaj živine; povečajo naj kolektivne plantaže in polje in primerno tudi skupno delo. — Trgovina: V vseh trgovskih transakcijah naj intervenira administrator, prepove se luksus in opojne pijače, dovoli se nakup in prodaja blaga samo v Buenos Airesu in Santa Fe, prepove se vsaka interna trgovina, o prometu in produkciji se mora voditi letni obračun. — Politične odredbe: Volitev cabilda in njegove funkcije ostanejo. Novo: V redukcijah smejo bivati tudi Španci, pospešujejo naj se mešani zakoni obeh plemen, vpeljejo se smrtna kazen in mutilacije.

Že v prvem letu Bucarelijeve samovlade je v redukcijah zavladala anarhija; zato je 15. jan. 1770 izdal dodatek k instrukciji (nekako novo konstitucijo): Na čelu departamentov so 1 guverner in 3 tenienti — vsi vojaški funkcionarji in imajo kriminalno in civilno jurisdikcijo nad departamenti, a so podrejeni guvernerju v Buenos Airesu. Svoboda Guaranijcev: Nihče jih ne more siliti, da bi delali za privatne osebe, razen za mezdo; imeti smejo živino in posest kakor Španci; doctrineri ne smejo posegati v administrativne in javne zadeve in ne smejo uvajati represalij (bičanja, ječo etc.). Doctrinere nastavlja guverner (iz Buenos Airesa), imajo 300 pesov letne plače, kaplani 250, prepovedana so darila in štolnina. Cabildo obdrži funkcije; corregidor mora biti kak cacique, ki ga potrdi guverner. Indijanci ne smejo nositi orožja; magazin municije in orožja mora biti v prestolnici departamenta, le za vojaške vaje smejo redukcije obdržati nekaj orožja; tujci ne smejo bivati in trgovati v redukcijah. Davka so oproščeni cacique s prvorojcem, uradne osebe in Guaranijci nad 50 let in pod 18 leti.

1. jun. 1770 je Bucareli izdal še nov trgovinski reglement. Trgovci smejo v redukcije ves februar, marec in april. Dovoli se interna trgovina, v vsaki trgovski transakciji naj intervenira administrator; v pristavišču Buenos Aires je generalni administrator, ki intervenira v kupčijah, zbira davke itd., od prodaje dobi 8 odstotkov, od nakupa 2 odstotka nagrade; ključne magazinov imajo corregidor, mayordomo in administrator; za izobrazbo naj skrbi posebni plačani učitelj; prepovedujejo se še nadalje luksus in opojne pijače.

Nov režim funkcionarjev je odobril Karol III. 25. jul. 1771, celotne Bucarelijeve reforme pa šele 27. apr. 1778, a samo provizorično.

Efekt Bucarelijeve samovolje je bilo stalno propadanje redukcij. Že med 1770 in 1780 so razni inspektorji konstatirali, da je stanje nekaterih redukcij zelo desolatno: pojavlja se lakota, beračenje, pomanjkanje živine, skupni magazini so prazni, poslopja zanemarjena, skupne plantaže slabo obdelane itd. Šole so stalno nazadovale, obenem pa se je tudi ljudstvo pogrezalo v nevednost, procent Guaranijcev, ki so razumeli španščino, je stalno padal; 1776 je imelo šole le še 7 redukcij. Trgovci se niso brigali za Bucarelijeve predpise in so smeli vsak čas v redukcije; nadzorstvo administratorjev je bilo neuspešno, ker so Guaranijci iz opozicije napram španskim funkcionarjem pod-

pirali tajno trgovino; s trgovci so se utihotapljale razne razvade: alkoholizem, prostitucija... Za dokaz nazadovanja more služiti statistika o prebivalstvu:

1768	88.864	prebivalcev
1772	80.952	"
1785	70.000	"
1797	54.338	"
1801	42.885	"
1814	28.200	"

Glavno krivdo nosi Bucareli, ker je v svoji mržnji do jezuitov skušal čeznoč vse reformirati, a pri tem ni baziral svoje akcije na fini psihološki intuiciji guaranijskega značaja ko jezuiti. Glavni vzroki katastrofalnega nazadovanja so:

1. Bucareli je hotel v Guaranijih vzbuditi zavest, da so pod jezuitskim vodstvom bili sužnji, on pa da jih hoče v resnici osvoboditi. Caciue je Karol III. že par let pred izgonom jezuitov povzdignil v »hidalgos de Castilla«; vsi drugi Guaranijski pa so postali svobodni ko Španci: smeli so svobodno kupčevati, se seliti itd. Že po naravi lenim Guaranijem je to prijal in so hoteli biti gospodje ko Španci; postali so preponosni, da bi se še dalje vdano pokorili funkcionarjem. Pri tem pa so redukcije katastrofalno nazadovale: najprej režim tupambaé in z njim blagostanje; ni bilo več avtoritete, ki bi smotreno vodila produkcijo in konsum.

2. Guaranijski so bili jezuitom otroško vdani, ker so jih rešili odioznih encomenderov, jim čuvali redukcijsko avtonomijo in so si ko dobri pedagogi osvojili njih popolno zaupanje. Duša redukcije je bil doctrinero; nanj so se Guaranijski obračali v vseh zadevah. Bucareli pa je s svojimi reformami redukcije pustil brez te duše: novi doctrineri niso smeli posegati v administrativne in ekonomske zadeve redukcij, v španske administratorje pa Guaranijski niso zaupali. Sprememba režima je bila preradikalna.

3. Jezuiti so v redukcijah uveljavili delno kolektivno lastnino — tupambaé. V redukcijah se ni uveljavil popoln komunizem, to je izven diskusije, saj je poleg tupambaé obstojal i abambaé, ki je priznaval načelo privatne lastnine. Toda v kolikor tupambaé, je bil ta sistem komunizem. Jezuiti so mešani gospodarski režim redukcij tako spretno uredili, da je faktično zadostovalo, da so v poljedelski sezoni Guaranijski za skupnost delali le po dva dni na teden. Bucareli pa je režim kolektivne lastnine povečal in kolektivno delo razširil na pet dni tedensko. To dejstvo bi redukcije gospodarsko še dvignilo, če bi Bucarelijev režim že v jedru ne bil pogrešen. Delo ni uspevalo, ker administratorji niso imeli nobene avtoritete pri Guaranijskih; vrhtega je Bucareli obremenil redukcije z novimi težkimi bremenimi, ki jih v jezuitski dobi niso poznali: Plača doctrinera in kaplana 550 pesov, guverner 1200 pesov, 3 tenienti 1500 pesov, vsak ayudante 100 pesov, »cirujano« 320 pesov, učitelj 250 pesov, 30 administratorjev 9000 pesov, 30 špan. »capataces« 9000 pesov.

V dobi po 1810, ko so se južnoameriške province pričele upirati in ustanavljati samostojne republike, so redukcije zelo veliko trpele; največ jih je uničila intervencija Portugalske. Na teritoriju sedanje republike Paragnay je 17. okt. 1848 diktator Carlos López odpravil komunistični režim redukcij, kar jih je še ostalo.

Danes obstojajo še: San Ignacio Guazú, Santigo, Santa María de Fe, Santa Rosa, Itapúa in San Cosme; razen Itapúa so te redukcije še ohranile svoj prvotni komunistični značaj, ker so daleč od civiliziranega sveta. Vse druge redukcije so v razvalinah ali pa so na mestu redukcij nastala nekatera nova sela.

Fran Erjavec:

Paberki iz občinske socialne politike.

2. Ljudska izobrazba.

Da, tudi pospeševanje ljudske izobrazbe spada med najvažnejše naloge moderne socialne politike, čeprav se o njej navadno ne razpravlja v zvezi z ostalimi socialnopolitičnimi vprašanji. Izobrazba je tako potrebna, kot vsakdanji kruh in zlasti še danes, v teh demoraliziranih in zmaterializiranih časih, ker ne pospešuje le izboljšanja gospodarskega položaja najširših slojev, temveč je tudi najvažnejši element njihovega moralnega in etičnega prepodroda. Vsaka komunalna politika, ki ima smisla za svoje naloge in dolžnosti,

bi morala zato voditi v okviru ostale socialnopolitične uprave tudi poseben oddelek za ljudsko izobrazbo, kojega naloga bi bila, upravljati in organizirati vse ljudsko prosvetno delo. Jasno je, da pri naših skromnih razmerah za enkrat še ne moremo misliti na kdove kake institucije, s kakršnimi se že desetletja ponašajo velika tuja mesta, vendar tudi pri nas nikakor ne gre več odlašati z:

1. občinskimi ljudskimi knjižnicami,
2. občinskimi ljudskimi čitalnicami,
3. občinskimi ljudskimi predavanji.

Te tri ustanove so pa potrebne in izvedljive v vsaki večji kmetski občini, kaj šele mestni.

a) Ljudske knjižnice.

Po večjih mestih imamo tudi pri nas že več ali manj knjižnic, toda to so navadno študijske knjižnice, služeče znanstvenim namenom in ne široki čitajoči publikli ali pa različne društvene knjižnice, služeče v prvi vrsti društvenikom in kvečjemu še pripadnikom dotičnih političnih strank, dočim nimamo doslej občje javne knjižnice, namenjene zgolj izobrazbi širokih slojev menda v vsej Sloveniji še sploh nobene. Če se prav spominjam, se je samo v Mariboru započela po prevratu neka akcija za ustanovitev take institucije, ki je pa kmalu zamrla radi nerazumevanja prizadetih lokalnih faktorjev.

Kako daleč je že v tem pogledu pred nami inozemstvo! V Združenih državah ameriških je bilo že leta 1890 nad 270 mest, ki so imele v svojih knjižnicah okroglo 4 milijone zvezkov, mala Švedija je imela blizu 300 knjižnic z 1 milijonom zvezkov, Finska 800 knjižnic, Poljaki v Nemčiji 1400 knjižnic itd. Za moderne države danes že lahko smelo trdimo, da so naravnost preplavljene s knjižnicami, za katere žrtvujejo milijone in milijone, le pri nas stojimo v tem pogledu še zelo daleč zadaj.

Največ takih knjižnic je izšlo iz privatne iniciative z izdatno državno in občinsko subvencijo, a velik del jih je pa tudi docela občinskih. Ker pri nas radi težkih prilik na kako velikopoteznejšo tako zasebno akcijo za dogledno dobo še ni misliti in na drugi strani država zanjo ni primeren organ, je neobhodno potrebno, da se zavzamejo za stvar občine in jo tudi izvedejo, zlasti ker ne stavi nanje nobenih posebnih težkoč.

Začetek je lahko prav skromen. S primerno propagando bi se lahko v nekaj tednih zbralo lepo število knjig, ki se danes valjajo po hišah in se jih nihče več ne dotakne, dopolnjevala bi se pa potem z redno letno dotacijo in prostovoljnimi prispevki. Pristojbina bi se pobirala le v toliko, kolikor bi zahtevali to stroški za vezavo, morda bi se pa dala vsaj za prva leta, dokler se ne vzgobjijo za čitanje najširše ljudske plasti, pristojbina sploh nadomestiti s kakim posebnim, zgolj v to svrhu določenim davkom ali doklado. Knjižnica bi bila odprta seveda v takih dnevnihi urah, da imajo dostop do nje vsi, n. pr. od 3. do 9. popoldne. Ko bi število knjig naraslo, bi se decentralizirala po posameznih mestnih okrajih in nastanila po posameznih osnovnih šolah, kjer bi lahko za primerno nagrado prevzeli učitelji tudi posle pomožnih knjižničarjev pod vodstvom osrednjega knjižničarja. Ta bi moral biti literarno dobro izobražen mož in njegova naloga bi ne bila voditi zgolj knjižnične uprave, temveč v prvi vrsti zasledovati vzgojne cilje take institucije.

b) Ljudske čitalnice.

Roko v roki bi morale delovati tudi ljudske čitalnice. Časopisje postaja za revne sloje prebivalstva polagoma že nedostopen luksus, a je vendar vkljub vsem svojim nedostatkam (zlasti pri nas) že danes eno najvažnejših vzgojnih in

* Vse tu navedene številke so stare 25—30 let in so seveda danes še neprimerno večje. — Pisatelj.

tzobraževalnih sredstev širokih plasti ljudstva. Kako ogromne vsote bi prihranili zlasti delavski sloji danes že na alkoholu, če bi imeli v bližini svojih bivališč take ljudske čitalnice, kamor bi se po večerji lahko podali in že moralni vplivi ter posledice takih institucij bi bile nedogledne. Ljudske čitalnice bi morale biti pa seveda decentralizirane že od vsega početka. Tudi te bi bile nastanjene za prvo silo morda po osnovnih šolah v zvezi s knjižnicami, kjer bi se gotovo dala prirediti kaka šola v te namene in tudi te bi vodili po navodilih osrednjega knjižničarja za primerno nagrado učitelji. Domače časopisje bi bilo seveda treba naročiti, v kolikor bi posamezne uprave ne hotele prepustiti brezplačnih izvodov, tuji časniki in revije bi se pa dobile po kavarnah v podnaročbo. Tako bi tudi ta institucija ne tirjala od občine nepremagljivih stroškov.

c) Ljudska predavanja.

Priznam, da se po naših društvih izredno mnogo predava, a na drugi strani je pa tudi res, da vlada malokje tako pomanjkanje večjih, vsem dostopnih ljudskih predavanj kot ravno pri nas. Nešteto organizacij je že začelo s sistematičnim prirejanjem velikih ljudskih predavanj (n. pr. Akademija, Vzajemnost itd.), a vse take institucije so že po nekaj mesecih zamrle in le posamezniki se še trudijo (n. pr. dr. K. Ozvald), da vzdržujejo nekake nadomestke ljudske univerze, ki bi bila tudi pri nas že trajna potreba.

In kdo je tu bolj poklican zavzeti iniciativo ter skrbeti za vzdrževanje, kot ravno občina? Dokler ne zidajo novega magistratnega poslopja, ki ne bo smelo biti brez dobre in moderno urejene predavalnice, bi se dala z malimi stroški prirediti v Ljubljani n. pr. dvorana Mestnega doma. Postaviti bi bilo treba vanjo skioptikon in kinematograf, kar vse bi se pokrivalo iz lastnih dohodkov. Danes je kinematograf pravi strup ne samo za otroke, temveč tudi za doraslo mladino, a kako lepa poučna predavanja bi se dala organizirati v zvezi s kinematografskimi ilustracijami za mladino, kakor tudi za najširše odraslo občinstvo. V univerzitetnem mestu bi se dala organizirati predavanja, ki bi tekom zimske sezone teden za tednom in še povečkrat na teden do zadnjega koticčka napolnjevala predavalnico.

Izvedba navedenih treh institucij, posvečenih izobrazbi najširših plasti ljudstva, bi pač zahtevala nekaj malega denarnih žrtev, a bila bi nedoglednega pomena za njihov intelektualni in moralni prepород, donašala bi milijonske moralne obresti. Vsa realizacija tega načrta bi morala iziti iz ene roke, ker mora ena institucija drugo dopolnjevati, vse tri pa stremeti k istemu svetlemu in visokemu cilju.

Pregled.

AVTONOMISTICNI, FEDERATIVNI IN POD. POKRETI

OSAMOSVOJENJE INDIJE.

I.

Indijo si je Anglija osvojila s pomočjo trgovskih družb, pustolovcev in piratov, ki so borbe za prvenstvo matere dežele s Španijo, Francijo in Nizozemsko izrabili v to, da so se vgnjezdili v eni najbogatejših dežel sveta, ki šteje danes 319,075.132 (1921) prebivalcev, nebroj narodov in verstev. Le-

ta 1600 se je ustanovila East India Company, ki je imela trgovinski monopol z Indijo in plačevala bogate dividende svojim članom, lordom in parlamentarcem, vsled česar si je izvojevala čezdaljeveč suverenih pravic v Indiji. Tako je sčasom družba trgovcev, ki so šli brezobzirno samo za profitom, dobila potom svojih lastnih uradnikov v roke velik del politične uprave in vzdrževala tudi lastno armado v trgovsko-osvajalne in eksploatacijske namene. Od kakšnih principov se je dala v politiki voditi monopolska družba samih veletrgovcev, si je lahko misliti. Do viška se je razvil ta sistem pod Clivejem in Warren Hastingsom v sredi in

proti koncu 18. stoletja, ki se moreta kot najvišja generalna politična zastopnika družbe imenovati prava osvajača Indije, katero sta podjarmila deloma z brutalno silo, deloma s satansko zvižanostjo, po potrebi brezobzirna ali previdna, največja mojstra vladanja po geslu divide et impera, kar jih je kdaj svet videl. Cilj te družbe je bil, iz indskih bogastev obogateti, vsled česar so se izpočetka mnogokrat neizmerne zakladnice indskih vlastelinov naravnost ropale, sčasom pa je bilo treba spraviti v gospodarstvo racionalen sistem, vsled katerega so dohodki iz trgovine z Indijo ter plače indskemu upravnemu uradništvu in oficirstvu postali sčasom eden glavnih virov dohodkov angleškega meščanstva in njegovega blagostanja, kar je tudi povprečnega Angleža povzdignilo na višji stanovski nivo nego kateregakoli drugega državljana Evrope. Pametna izraba indskih narodnih bogatstev je pa nujno terjala pomirjenja, te razdrapano, po verskih, plemenskih in stanovskih državljanskih bojih razklane in 1000 let pod raznimi orientalskimi tujevladstvi nahajajoče se dežele. Ko so se začeli v Indiji naseljevati angleški trgovci in špekulanti, je vladal nad njo mohamedanski veliki mogul, ki pa je takrat imel nad nebrojnimi fevdalnimi knezi samo dozdevno vladstvo, dočim je vladala v resnici anarhija, favoritstvo, ženovladje, despotizem velikih in malih tiranov, strašen politični, moralni in gospodarski propad, kakršnega opažamo ob zatonu vsake muslimanske vladavine. K temu je prišlo smrtno sovraštvo med muslimanskimi osvajalci enobožci in indskimi pagani in zatiranje nižjih kast od bramanstva med Indci samimi. Angleška trgovska družba, ki se ni mogla posluževati velike armade, je izbrala drug način, da nad tem kaosom zavlada. Zdej je podpirala mogula proti upornim vazalom, zdej te proti mogulu. Često orožje je bilo podkupovanje, brezvestne intrige, ki se niso ustavile pred človeškim življenjem, netenje anarhije, da Anglija nad anarhijo zavlada. Metoda je bila ta, da se je zastopnik angleške družbe (rezident) na brezštevilnih dvorih indskih despotov skrbno varoval kazati se kot pravega vladarja, medtem ko je svoj vpliv uveljavljal po kandidatih, ki jim je pripomogel do prestola. Tukaj so se Angleži naučili sčasoma vladati, načina, kako odleti verskemu fanatizmu, računati s plemenskimi antagonizmi, držati vajeti krepko v rokah, ne da bi žalili vrojenih navad in predsodkov. Tako so tudi deželo pomirili v prid gospodarskemu razvoju in polagoma, učeč se od napak, ustvarili velike kulturne vrednote, ki so prišle prav tudi osvovjencem.

II.

Ko je mogulstvo definitivno padlo, se je pojavila težnja po centralizaciji, po naravnostnem vladstvu nad deželo. Indskim potentatom so se pridelili angleški davčni izterjevalci, ustvarila se je armada iz doma-

činov pod vodstvom angleških oficirjev, vodstvo zunanje politike posameznih indskih držav je popolnoma prešlo v angleške roke. Obenem je parlament začel polagoma demontirati vladstvo monopolne družbe nad Indijo. Za to so govorili realni in idealni razlogi. Strašne brezmorale metode privatnih eksploatatorjev so žalili filantrope, ki so začeli propovedovati kulturno poslanstvo Anglije v Indiji, tisti ljudje pa, ki so bili izključeni od dobičkov akcijske družbe, so gnali parlament, da je odvzemal družbi eno politično pravico za drugo in ji končno odtegnil tudi trgovinski monopol. V 19. stoletju vodi politično upravo India Office v Londonu in Anglija dobi direktno upravo nad $\frac{2}{3}$ dežele. To pa je izzvalo odpor, ki si je dal duška v strahoviti vstaji 1857/59. Ta dogodek je služil Angliji zopet le za koristno šolo. Družba se je zdej popolnoma odpravila, dežela proglasila 1877 za cesarstvo in centralizacija se je ustavila, tako da do danes 38% indske površine stoji slejkoprej pod oblastjo domačih knezov. Anglija gleda Indijo zdej izključno pod gospodarskim in vojaškim vidikom. Indija jo zalaga s čajem, bombažem, vegetabilnimi olji, žitom, juto in rižem, Indija pa je eden največjih odjemalcev angleške industrije. Obenem je za Anglijo največja vojašnica, koje material je pomagal angleškemu gospodarstvu v vseh kolonijah, pa tudi v svetovni vojni, za bodočnost je pa namenjen, da brani pred morebitnim napadom Japonske Avstralijo. Vse drugo je Anglija danes pripravljena žrtvovati kakor je to storila v Kanadi, Južni Afriki, Avstraliji in Irski.

III.

Ta razvoj Indije preko samouprave do dominionskega položaja seveda ni bil in tudi še ne bo brez borbe. Angleške metode v Indiji so se po razmerah menjavale, časih se je centraliziralo, ko so pa slabe posledice presegle dobre, so se vajeti zopet popustile. Časih se je delalo s prekim sodom, časih so se delale koncesije, katere so se zdele neverjetne. Treba je bilo premagati ovire, izhajajoče od domačinov, in ovire, temelječe v konservativizmu vladajočega angleškega razreda. Treba pomisliti, da indska civilna uprava, Indian Civil Service, bogato redi nebroj sinov iz premožnega in nepremožnega angleškega meščanstva, nadalje, da je Indca samega jako težko vzgojiti v marljivega in vestnega uradnika, da ga je še težje popolnoma asimilirati angleštvu. To se je po inicijativi znanega zgodovinarja Macaulaya sredi 19. stoletja v velikem stilu poizkusilo, ni pa rodilo pravih sadov. Indec se je sicer v Oxfordu in Cambridgeu navzel znanja, ki pa je ostalo le na površju in ga poradikalilo in posvobodomisllilo, s čimer se je ta inteligenca na eni strani spremenila v hude protiangleške kričače-revolucionarje, na drugi se pa obsovala domačinom samim, ki so jih smatrali za brezverce. Sicer so danes

celo najvišja upravna mesta Indcem do- stopna, vendar pa se mora večina teh na- pol-inteligentov zadovoljiti s pisarniškimi mesti, kar povečuje njihovo nezadovolj- stvo, tembolj ker Anglež na Indca kljub politični emancipaciji z družabnega stali- šča gleda še vedno kot na manjvrednega nebelokožca. Zato je Anglija prešla pozne- je k temu, da je osnovala v Indiji sami visoke šole, ki naj Indca sicer seznanijo z evropskim bitom, po duhu pa so nacio- nalno-indiske. Obenem se podpirajo konser- vativni elementi, domača knežvska aris- tokracija, ki ima interes na britanskem svetovladju, radikalom pa se je odprl do- stop v provincijsko in v centralno samo- upravo, ki ima nekoliko podobe parlamenta in kateri je indska vlada tudi odgovorna, tako da se Indci naučijo samovlade in čuta odgovornosti, obenem pa svoj radikalizem izpuhtijo v parlamentarni kritiki.

IV.

Zasluga za to samoupravo in uvedbo kvazi-parlamenta gre bivšemu državnemu tajniku za Indijo Montagu-ju, ki je l. 1919 ob silnem odporu angleških konservativcev predložil India Bill, katerega se je tudi spre- jela. To je bilo v času, ko se je na vsej črti razmahnil gandhizem, o katerem smo v naši reviji obširno poročali v l. letniku, str. 98—101. Gandhi je imel predhodnika že v Bal Gangadhar Tilaku. Osobitost tega gibanja je bil princip non-cooperation, pa- sivne rezistence, abstinence. Gandhi ni namreč hotel zlomiti samo angleškega go- spodstva, marveč obnoviti tudi indskega duha čistosti, nrvstvenosti, usmiljenja in drugih čednosti, ki jih je indska revolucio- narna, v Angliji vzgojena indska napolinte- ligenca opustila. Gandhijevo gibanje, ki je izpočetka bilo jako nevarno, pa je izplah- nelo, princip ne-kooperacije in gospodar- skega bojkota se je pokazal kot neuspešen, elementi, ki ne želijo preloma z Anglijo, so dobili prevlado. Ostalo pa je nekaj jako dragocenega, namreč zbliznanje med Indci in muslimani ter kulturni podnet, ki ga je dal Gandhi. Pesniki kakor Rabindranath Ta- gore, ki politično obsojajo radikalizem, ne-kooperacijo in odcepitev od imperija, raz- vijajo dalje misel obnove indske kulture, obogatene po evropskih vrednotah, in de- lajo predvsem na odpravi kastovstva ter drugih škodljivih pritklin hinduštva. An- gleški podkralj (zdaj Reading) in indski urad v Londonu se danes gerirata uže kot zastopnika indskih interesov napram An- gliji in ne več kot izvrševalca angleških ciljev v Indiji. Pri tem jim pomaga malo- dane vsa angleška javnost in vse napredne stranke, pa konservativna vlada sama, če- prav še vedno previdno. Tako so angleški upravniki v Indiji kljub najhujšemu odporu angleške industrije dosegli varstveno ca- rino v prid indski bombažni industriji, so se uprli celó angažma-u Indije v eventu- alni vojski proti Turčiji, in dosegli teme-

lji to revizijo finančnega sistema v Indiji. Radikalom slejkoprej nihče ne brani, da se vsako leto zbirajo na takozvanem indskem nacionalnem kongresu, kjer se očitno pro- pagira revolucija, če pa dejansko kje ka- tera izbruhne, se neusmiljeno podavi. Med tem prehaja vodstvo politike počasi v roke indske liberalne stranke pod vodstvom Tej Bahadur Sapru-a, ki jo vlada protežira, ki si pa v indskem parlamentu skupaj z radikalnimi elementi izvojuje ko- rak za korakom vedno obsežnejše samo- upravne pravice od angleške uprave. Ime- novani Indec je zastopal Indijo letos tudi že na konferenci britanskih dominijonov.

V.

Londonška vlada, ki je računala s po- polno avtonomijo Indije šele v enem deset- letju, ne bo zdaj mogla več zavirati nag- lejšega razvoja v tej smeri in namesto avtonomne provincije postane Indija pravi dominijon. Že letos je indski parlament (ki se ne sme zamenjavati z »indskim nacio- nalnim kongresom«) zahteval razun absolutno neodvisne notranje samovlade in financ (ki so pa že zdaj prešle skoro popolnoma v roke narodnega zastopstva) lastno indsko armado, iz katere se imajo angleški oficirji odstraniti kakor so se leta 1904 iz kanad- ske. Anglija je pristala že na to, da se nacionalizira 8 pehotnih polkov. Da pri- stane še na ostalo, je popolnoma izven spora, gre le za čas. Angleži gotovo ne bodo čakali, da stopijo na mesto indskih liberalcev, ki smatrajo zvezo z Anglijo za dober posel, radikalni. Indija si kmalu izvo- juje popolno neodvisnost in obdrži zgolj podkralja ter ostane v zvezi s »common- wealthom« kot njega enakopravni član. Seveda jo čaka potem naloga, da izgladi socialna nasprotstva v deželi sami in jo demokratizira, kar ne bo lahko v deželi, ki se 1000 let ni sama vladala. Zgodovina osamosvojenja Indije pa tvori v zgodovini angleške države kljub vsem nasilnostim in napakam častno stran, ki priča tako o po- litični modrosti, zdravem egoizmu in pre- vidnosti kakor o idealnih lastnostih anglo- saške psihe. Cosmopolita.

LEPA KNJIGA

DANTE 1321 — 1921.

Izdal in uredil dr. Alojzij Res. V Ljub- ljani, 1921. Založila Kfeinmayr in Bamberg. (Tiskal Miroslav Jasper na Dunaju.)

Te dni smo zagledali v izložbah ljubljanskih knjigaren prekrasno, veliko knjigo z zlatim napisom Dante. Marsikdo bi mor- da mislil, da je s tem izšel prevod Divine Commedie. Toda pogled v notranjost knjige nam pove, da je to almanah ob šeststo- letnici Dantejeve smrti. — Dante je pred 600 leti spesnil svojo Divino Commedio, iz

globin svojega trpečega srca za vse človeštvo; njegova najbolj vroča želja je bila, da bi vse človeštvo živel v miru; sredi ljutih strankarskih bojev je stal osamljen ter napovedoval dobo pobratimstva vseh narodov. Kot pot do tega velikega cilja pa je kazal v notranjost človeškega srca, kjer naj vsak človek, pa tudi vsak narod zaduši sedmeroglavo zver poglavitnih grehov ter s tem doseže moralno svobodo, svobodo iz sužnosti materije. Te najvišje naloge človeštva doslej in v tako vzvišeni umetniški obliki ni predočil še noben pesnik. Zato ni čudno, da so se temu geniju leta 1921 poklonili vsi kulturni narodi z najsijajnejšimi prireditvami: akademijami, pesnitvami, predavanji, publikacijami. In to pot je tudi naš slovenski narod častno stopil v vrsto velikih narodov s tem almanahom. Trinajst člankov odgovarja na vprašanja, kaj je Dante Italijanom, kaj vsemu človeštvu, kaj tudi Slovincem in drugim Slovanom. Šest člankov je izpod peresa italijanskih piscev (prevode je oskrbel urednik, potem pa še gg. Ivan Gruden, dr. Milko Kos, St. Kosovel, Janko Samec), med temi je 5 vseučiliških profesorjev (Rim, Firenca, Neapelj). Sama odlična imena. Benedetto Croce (Neapelj), ki je za l. 1921 izdal velevažno knjigo »La poesia di Dante«, podaja v almanahu v članku: »Značaj in enotnost Dantejeve poezije« (str. 34 do 47) jedro svoje knjige. — Tommaso Gallarati Scotti (Milan) nam odkriva pomen prvega Dantejevega spisa »Vita nuova« (Izza mladih dni) za umevanje Commedie. Dragocen donesek! (Str. 11—23.) — Guido Mazzoni (Firenca) nam tolmači kaj pomeni tolikrat omenjeni »dolce stil nuovo« («nova pisarija»), ki se je pričel ob času Dantejevem. (Str. 27—31.) — V 27. spevu Vicvidi E. G. Parodi idejno središče cele Divine Commedie. (»La Div. Commedia, poem osebne svobode«, str. 35—46.) — Kaj pomeni Dante za politično in kulturno ujedinjenje svojega naroda, nam pripoveduje Vittorio Rossi (Rim), v članku: Dante, pesnik naroda in človeštva. (Str. 279—290.) — Dočim teh petero člankov predpostavlja veliko literarno izobrazbo, bo članek »Dante in politične borbe za njegovo dobo«, str. 3—8, spisal Gaetano Salvemini (Firenca), splošno umljiv in zelo zanimiv. — Kot oddih med tehtnimi in učnimi članki čitamo sijajen prevod 5. speva Pekla (epizoda Frančiške iz Rimini), delo O. Župančiča. — Klasični sestavek dr. Aleša Ušeničnika: »Dante in filozofija« (str. 57—67) je najboljši uvod in predgovor za čitanje Danteja. — Vse, kar Dante omenja o Jugoslovanih, je skrbno zbral in razložil dr. Milko Kos (str. 271—276); dr. J. Debevca članek našteva slovanske prevode Dantejevih del, v kolikor je bilo to možno ugotoviti, (gl. tudi dodatek urednikov

na strani 302!). Kako so Danteja čitali, umevali in proslavljali poljski romantiki Mickiewicz, Krasinski ter Słowacki, kratko, pa toplo in z velikim poznavanjem poroča dr. Vojeslav Molé (str. 263—267). — In zdaj pridemo do članka dr. Josipa Puntarja: Dante in problem Prešernove »Nove pisarije«, str. 93—260! Razprava obsega več ko polovico almanaha. Lahko rečemo: Kolikor strani, toliko novih misli! Veličina Prešernove umetnosti se nam odkriva od nove strani. Ob koncu članka si ne moremo kaj, da ne bi pritrdili pisatelju: »Kdor hoče umeti Danteja, beri Prešernov Krst pri Savici, a kdor hoče umeti Krst pri Savici do temelja, zamisli se v Divino Commedio!« (Str. 259.) S tem člankom je almanah pravzaprav proslavil dva genija: Danteja in Prešerna. Slovenska slovstvena zgodovina se bo morala s Puntarjevo razpravo temeljito baviti. Nam je napravila največji užitek. Iz nje razvidimo da se je Matija Cop res morda pripravljaj za prevod Divine Commedie. Vsekakor pa je sedaj vprašanje, kdo je postavil Danteju lepši spomenik, poljski romantiki ali slovenski romantik Prešeren? —

Oprema knjige, tisk, papir, je sijajna, razkošna; to je res »lepa knjiga«, kakor nam jo dr. Glonarjev članek (Ljublj. Zvon, 1923, št. 1 in 2) opisuje. — V knjigi je 11 slik, vsaka na celi strani; razlaga jih dr. Stele (str. 292—298). Urednik dr. Res nas s tremi stranmi uvaja v celotno delo; na koncu čitamo še naslove najvažnejših del o Danteju, istotako sestavljene od urednika. Naslovne dve strani je okrasil Tone Kralj. — Ob toliki krasoti knjige, tiskane s tolikimi žrtvami, moramo uredniku in izdajatelju, pa tudi založniku Kleinmayerju, samo čestitati. Izšla je res da dve leti po jubileju, a zato ni nič manj aktualna; spisi v njej so — kakor vsa oprema — monumentalni. J. D.

POLITIČNA LITERATURA

Herceg Rudolf: **Die Ideologie der kroatischen Bauernbewegung.** Zagreb, 1923. Strani 95. — Kakor italijanski fašizem ali Stambolijskijevo gibanje na Bolgarskem, je tudi kmetsko gibanje na Hrvatskem, ki ga vodi St. Radić, velevažen pojav za vsakega zgodovinarja, sociologa in politika, zlasti pa še za onega, ki vsaj kolikorotoliko spremlja razvoj dogodkov v Jugoslaviji, kajti baš to gibanje ima nedogleden vpliv na vse notranje življenje naše mlade države. Hlastno bo tedaj vsak sežel po brošuri, ki nosi zveneč naslov »Ideologija hrvatskega kmetskega gibanja« in ki jo je napisal poslanec te stranke, znani publicist R. Herceg ter ji dodal predgovor, prolog in epilog sam ustvaritelj in voditelj tega gibanja Stjepan Radić, da ne omenimo še »posebne priloge«, ki jo je pod zaglavjem »Islam in republika« prislonil k brošuri Tahir Dautbegović. Toda

prvotako razočaran jo bo odložil. Naj bere človek to delce še s tako pazljivostjo in naklonjenostjo — tega, kar obeta naslov, v njej ne bo našel. Saj je res, med tem obširnim besedičenjem je marsikako zrno, ki nudi človeku mal prispevek k poznavanju in umevanju tega ogromnega pokreta celokupnega hrvatskega naroda, toda od spisa, ki je očitno namenjen za informacijo nehrvatske javnosti, bi upravičeno pričakovali precej več. Ne glede na to, da brošura nikakor ni pisana publicistično, temveč žurnalistično, govori o vsem mogočem, samo tega, kar človek v njej išče in česar od strani do strani pričakuje, v njej ne bo našel. Še najbolje je obdelan prvi del, ki govori o »nastanku kmetijskega stanu«, čeprav bo vzbudil tudi njega zadnji odstavek pri vsakem, ki se je količkaj bavil s sociologijo in socialno zgodovino, le nasmeh. Tu namreč pripoveduje avtor, da je prevzelo za fevdalizmom vso oblast v roke meščanstvo, za njim četrti stan, to je proletarijat, toda na pohodu je že peti in zadnji stan, to je kmet, v čigar rokah bo potem ta oblast tudi ostala. Avtor tem trditvam najbrže niti sam ne verjame, kajti nedvomno mora tudi on vedeti, da smo se vsi, vsaj kakor kažejo danes vsi znaki, močno motili, ko smo trdili, da pomeni svetovna vojna polom politične hegemonije meščanstva in njegovega kapitalističnega družabnega reda. Ravno obratno: politična moč reakcionarne meščanstva je danes močnejša, nego je bila pred vojno in kapitalizem uganja danes prave pravcate orgije, dočim leži proletarijat razbit, razkosan in skoro brez vsake moči na tleh. O nasprotnem nas ne prepriča niti sovjetska Rusija. — Drugi del brošure skuša podati »Kratek pregled hrvatskega kmetijskega gibanja«. Uvodoma razpravlja o agrarnih in socialističnih strankah, potem pa trdi, da se je rodilo hrvatsko kmetijsko gibanje neodvisno od teh že l. 1897, ko je izdal Stjepanov brat dr. Anton R. v zagrebški akademiji svoje delo »Osnova za sabiranje i proučavanje građe o narodnom životu«. Naslednja leta je Anton izdajal potem polmesečnik »Dom«, brat Stjepan je pa študiral politične vede v Parizu, nakar sta ustanovila 22. decembra 1904 tudi posebno politično stranko. Kot glavne programatične točke svoje stranke sta postavila: 1. pravico ljudske samoodločbe na zunaj in na znotraj; 2. pravico referenda; 3. nevtralnost države, v kateri se nahaja Hrvatska; 4. vojaštvo, v kolikor je potrebno, naj se uporablja za splošno koristna dela; 5. šola naj služi praktičnim potrebam ljudstva in ne zgolj za fabrikacijo uradništva; 6. vsak naj uživa toliko avtoritete, kolikor si jo sam zasluži in

nihče ne sme živeti na tuj račun; 7. pravico kmetov do zemlje, vlade in uprave. — Nato riše pisatelj persekucije, ki jih je morala pretrpeti stranka od strani vlade in domačih političnih strank, volivne uspehe, ki jih je žela stranka pred vojno, idejni prevrat, ki se je bil izvršil v kmetijskih dušah med vojno, stališče, ki ga je zavzemala stranka ob prevratu, zmagu stranke o priliki volitev v konstituanto ter njene vzroke in pomen, ustvaritev hrvatskega bloka in končno ogromno zmagu stranke ob priliki zadnjih volitev v belgrajski parlament. — Že iz navedenega je razvidno, da podaja to poglavje morda prav zanimiv pregled zgodovine in razvoja HRSS, a zopet ne programa in ne ideologije, kajti zgoraj citiranih 7 temeljnih programatičnih točk pač še ni mogoče smatrati za program politične stranke, ki se hoče resno udeleževati v moderni državi in ki utegne prevzeti že jutri vladno krmilo. Vse navedene točke se morda prav lepo berejo na kratkih volivnih letakih, a pisatelj gotovo ne bo trdil, da je odgovorila stranka z njimi tudi že na vsa pereča politična, kulturna, gospodarska in socialna vprašanja, na katera nam resna in velika stranka danes ne sme več ostati dolžna odgovora. Če je to res, ali pa vsaj glavni del strankinega programa (in to avtor brošure sam trdi), tedaj temelji nedvomno vse hrvatsko kmetijsko gibanje zgolj na sili Radičeve osebnosti ter Radičevih organizatoričnih in propagandnih sposobnostih, kar pa nikdar ne more postati solidna in sigurna baza globljih pokretov. Pri takih gibanjih se potem navadno le prerada uresničuje (čeprav v različnih oblikah) stara krilatica: Udaril bom pastirja in... Tretje in zadnje poglavje govori končno o »principialnih razlikah med kmetijskim gibanjem ter meščanskimi in socialističnimi pokreti«, a tudi to poglavje kaže slične nedostatke. Vsa knjižica je ostala torej zgolj fragment in pri vsem gre sedaj za to, ali je krivda pisatelja, da ni vedel o tem, vsaj na zunaj tako mogočnem gibanju hrvatskih kmetov povedati kaj več, ali pa je gibanje samo tako površno in še neizoblikovano, da o njem ni mogoče povedati kaj več. Če stoji prvo, tedaj bi bila že davno dolžnost slovenske publicistike, da nam poda temeljitejšo sliko o tem elementarnem pojavu pri bratskem narodu, preko katerega nas vodi pot v Belgrad, če pa stoji drugo, tedaj Radič vsaj zaenkrat še nima povedati nam Slovencem ničesar, kvečjemu le, da stoji kot babbav pred vrati in čuva, da ne zaide slovenska politika na tradiciionalno pot pobiranja drobtin...

Fran Erjavec.

Gospodarska zveza Ljubljana

Prodaja use potrebšćine
za delauca, kmeta in
uradnika

Kupuje use poljske pridelke
Izdeluje mesne in mlekar-
ske izdelke useh vrst

Prvo delausko konsumno društvo v Ljubljani

ima bogato izbero manufakture, češke lončene posode, klo-
bukov, usakourstno špecerijsko blago; v zadružni kleti
na Kongresnem trgu šteu. 2 dobro vino po nizki ceni

Frnilne vloge članou obrestuje po 5%

Člani dobe 3% blagovni popust

Pristopnina 10 K, delež 100 K — Prijave sprejema pisarna
na Kongresnem trgu šteu. 2 in use zadružne prodajalne

U Vašem interesu je, da postanete član, članica naše zadruga

Najboljše in najtrpežnejše blago kupite pri
oblačilnici za Slovenijo, r. z. z o. z. v Ljubljani

Prodajalne na drobno

so v Stritarjevi ulici šteu. 5 in v hiši
„Gospodarske Zveze“ na Dunajski cesti

Glavno skladišće

je v Ljubljani v „Kresiji“, Lingarjeva
ulica šteu. 1, I. nadstropje

Podružnica v Somboru (Bačka), Aleksandrova ulica št. 11

Oglejte si njene zaloge! — Zadržno podjetje! — Svoji k svojim!

Zadružna Gospodarska banka d. d.

(v lastni palači vis-à-vis
hotela „Union“)

Ljubljana, Miklošičeva cesta 10

Telefon šte. 57

Podružnice: Djakovo, Maribor, Sarajevo, Sombor, Split, Šibenik. Ekspozitura: Bled.

Interesna skupnost s Sveopčo Znaniljsko banko d. d. v Zagrebu in njeno
podružnico v Karlovcu ter Gospodarsko banko d. d. v Novem Sadu.

Kapital in rezerve skupno nad 15,000.000 Din. — Pooblaščen prodajalec srečk Drž. razr. loterije.

Daje trgovske kredite, eskomptira menice, lombardira vrednostne papirje, kupuje
in prodaja tuje valute in devize, sprejema vloge v tekočem računu in na vložne
knjižice ter preskrbuje vse bančne in borzne transakcije pod najugodnejšimi pogoji.

Ali imate že zavarovane svoje premičnine in posestva proti požaru? Za-
varujte sebe in svojo družino za življenje: Za slučaj smrti, smrti in doživetja
otroške dote, pogrebne stroške itd. V poštev prihaja edino le naša domača

UZAJEMNA

ZAVAROVAVANICA

LJUBLJANA, Dunajska cesta 17, ki vam nudi največje ugodnosti

U našem založništvu so ravno kar izšla naslednja dela:

Baumbach-Funtek, **Zlatorog**. Planinska pravljica.

Druga predelana izdaja. Vez. Din 22.—

Rodenbach Gg.-Gradnik, **Mrtvo mesto**. Roman.

Bros. Din 18.—, vez. Din 24.—

Korun dr. V., **Spake**. Satire, humoreske in drugo.

Drugi natis. Vez. Din 49.—

Doyle A. Conan, **Zgodbe Napoleonevega huzarja**.

Prevel V. Mihajlovič. Detektivske povesti.

Vez. Din 65.—

Meško Fr. Ks., **Ob tihih večerih**. 11 povesti in

črtic. Vez. Din 40.—

Feigl D., **Pol litra vipavca**. Ta knjiga obsega 19

daljših in krajših črtic, ki jih vse skupaj pre-

veva dober, pristen humor. Vez. Din 39.—

Do srede meseca aprila slede še nastopna dela:

Dostojevskij F. M., **Zločin in kazen**. Roman v šestih

delih z epilogom. Preložil Vlad. Levstik.

Dva dela.

Bonsels, **Prigode čebelle Maje**. Poslovenil Vlad.

Levstik. Navadna izdaja brez ilustracij. —

Izdaja z ilustracijami.

Leblanc Maurice, **Arsena Lupin**. Gentleman —

vlomilec. Poslovenil Vlad. Levstik. — Iz vse-

bine: Aretacija Arsena Lupina. — Arsen Lupin

v zaporu. — Arsen Lupin pobegne. — Skriv-

nostni potnik. — Kraljičino ogrlje. — Sherlock

Holmes pride prepozno. Itd.

Marguerite Bernal Provins-A. Gradnik, **Knjiga**

za tebe. Zbirka ljubavnih pesni v prostem

ritmu.

Levstik Vlad., **Gadje gnezdo**. Povest iz dni trplje-

nja in nad. Drugi natis.

Marryat Kapitan, **Morski razbojnik**. Roman. Po-

slovenil Vlad. Levstik.

Kunaver Pavel, **Po gorah in dolinah**. I. del s 40

slikami, II. del s 36 slikami.

Rozman Ivan, **Nova erotika**. Disonance in akordi.

Tolstoj-Levstik, **Hadži Murat**. Novela.

Kraigher dr. Alojzij, **Školjka**. Drama v treh de-

janjih. Drugi natis.

— **Matilda Pernus**.

— **Mlada ljubezen**.

Rostand E., **Cyrano de Bergerac**. Veseloigra. Po-

slovenil O. Zupančič.

Scott Walter, **Ivanhoe**. Za mladino in odrasle. Po-

slovenil Vlad. Levstik.

Suchy Iv., **Starodoljske basni, bajke in pravljice**.

Z mnogimi slikami.

Brezovnik Ant., **Šaljivi Slovenci**. Zbirka najbolj

ših kratkočasnic iz vseh stanov. Nova, prede-

lana izdaja.

Herrman Ign., **Kako se je Kullhova Naninka mo-**

žila. Poslovenil dr. Bradač. V dveh delih.

Baudelaire, **Poezije v prozi**. Poslovenil Karlin.

Dante.

Izdal in uredil dr. Alojzij Res. Oprema razkošna,

okrog 300 strani velike četrтинke in 11 umet-

niških prilog. — Knjigo, na katero smemo biti

Slovenci ponosni, je okrasil Tone Kralj.

Naročila sprejemajo vse knjigarne kakor tudi založna knjigarna

Ig. pl. Kleinmayr & Fed. Bamberg

Ljubljana, Miklošičeva cesta 16